

arkivXet

information från Arkiv Gävleborg

årgång 13 2/2006

Skördefest i Godtemplarträdgården i Gävle år 1903, medlemmar ur Logen 1723 Magnus Huss.

När Godtemplarträdgården blev Gävles nöjesarena

Invigningsfästen i godtemplarträdgården (23/6) hade lockat talrika inträsserade. Programmet omfattade ungefär ett dussin musiknummer af Hoffmanska kapellet samt några sångnummer af hr Gösta Öberg. Invigningstalet hölls av fotografen Carl Larsson. (Gefle Dagblad 25 juni 1903)

Vid tiden kring sekelskiftet 1900, när spritkonsumtionen skapade enorma samhällsproblem, kom nykterhetsrörelsen att engagera ett stort antal medborgare. Av Gävles 30 478 invånare år

1903 var många aktiva nykterhetsivrare och Gestriklands Distriktsloge af Godtemplarorden räknade in så många som cirka 3 000 medlemmar. Den av Gefle Godtemplarförening ägda fastigheten vid Södermalmstorg räckte inte längre till att härbärga alla stadens loger, vilka i regel hade sina möten varje vecka.

Redan 1901 gjordes ett försök till bildande av Gefle Godtemplares Byggnadsförening AB. Totalt 204 aktier hade tecknats av några Gävleloger när pro-

jektet fick avblåsas i maj 1902, eftersom Patentverket vägrat registrering av bolaget på grund av felaktiga handlingar. Besvikelsen var stor när återbetalning måste ske till aktietecknarna. Man lät sig dock inte helt nedslås utan återkom med nya krafter.

I mars 1903 konstituerades *Gefle Godtemplares Byggnadsförening u.p.a.* och stadgarna registrerades utan problem hos Kungl Maj:ts befallningshavande i länet. Medlemmar i logerna nr 256 Columbus, nr 1723 Magnus Huss, nr 195 Gefle Skans, nr 89 Norden och SGU avd Vågbrytaren utgjorde andelsägare, av vilka enbart fyra var kvinnor. Insatsen var 10 kr per person och startkapitalet uppgick totalt till 540 kr.

Gästgivargården blev Godtemplarträdgården

Redan månaden efter föreningsbildandet upprättade Byggnadsföreningen kontrakt med Gefle stads drätselkammare om förhyrande av den så kallade Gästgivaregården (f d Gefle skjutsstation) med dithörande byggnader, lägenheter, intelligande trädgård, planteringar, kägelbana, paviljong, inredning och serveringsrörelse.

Fastigheten hade adressen Södra Kungsgatan 8, och låg ungefär där nuvarande Konditori Lido är beläget. I styrelsen återfanns flera prominenta Gävlebor, bl a klädeshandlare Carl Peter Carlstedt, bokhållare Anders Holmgren och fotograf Carl Johan Larsson, vilken under sju månader det första verksamhetsåret innehade ordförandeposten. Skräddaren O Zettervall antogs som vaktmästare.

En upprustning och målning av lokalerna vidtog, flaggstänger införskaffades och utrymmen i huvudbyggnadens bottenvåning med ingångar från Kungsgatan hyrdes ut till olika affärsverksamheter. Ett bibliotek mottogs från Gefle Godtemplarförening och för att förhöja läslusten arrangerades "Trefliga Aftnar" där behållningen oavkortat gick till bokinköp. Böcker fick lånas för 5 öre under en period om 14 dagar.

Gungorna och kägelbanan reparerades och snickare Persson svarvade nya kägelklot för kr 4.50. Trädgården utrustades med nya järn- och spjäl-möbler, filter och soltält. Schackspel, brickor och tärningar inköptes. För anordnande av allmogedanser och sceniska föreställningar uppfördes en ny paviljong med scendekoration av arkitekt Örling. Till förestånderska för Trädgården utsågs Fru Maria Holmgren, som var vaktmästarinna i St Petri Kyrka i Gävle.

En omfattande reklamkampanj för trädgården genomfördes under startåret med flera annonser i Gefle Dagblad, Arbetarbladet, Gefle Posten, Norrlandsposten och Hemlandsposten till en kostnad av mer än 350 kr, som i dagens penningvärde motsvarar åtskilliga tusenlappar. Föreningens hyreskostnad till Gefle stad på 2 500 kr per år kunde i stort täckas av hyresintäkter från de olika logerna och andra fasta hyresgäster, bl a en slaktare, urmakare och cigarrförsäljare. Tillfälliga hyror, som till exempel för bevaringsmönstring, musikkapellet Lyrans övningar, Allmogedansens Vänners fester och Tempelriddarordens möten gav även välkomna intäkter.

Logernas verksamhet

Under vinterhalvåret delade logerna på mötes- och sällskapsutrymmena efter ett fastgjort schema måndagar - fredagar mellan 20 och 23 och den största Logen Norden med sina 143 medlemmar söndagar mellan 16 och 19. Ungdomsförbundet Vågbrytaren hade subventionerad hyra på 25 kr/år och de övriga logerna betalade 30 öre/medlem. Med förvåning kan noteras att tobaksrökning med bestämdhet förbjöds i alla delar av huset under logernas mötestider och vid andra tillfällen. Rökning tilläts enbart i det så kallade "röda rummet, vars dörrar skola hållas stängda så snart rökning där öfvas".

Som kuriosas kan nämnas att fotograf Carl Larssons egenmäktiga förfarande att utan styrelsens beslut uppdra en elektrisk ledning i ändamål att åstadkomma ljus för skioptikonföreläsningar i logelokalerna medförde en livlig debatt i styrelsen (1905). Efter noga övervägande insågs dock det fördelaktiga i "tilltaget" och ledningen inlöstes och blev därigenom föreningens egendom.

Trädgårdsserveringen

Under perioden 30 april till 30 september hölls Trädgården öppen. De dagar som underhållning erbjöds upptogs en inträdesavgift à 25 öre för allmänheten och 15 öre för logemedlemmar. Olika mer eller mindre kända sångare uppträdde, musikkapell underhöll och kapellmästare Östling spelade piano ett stort antal kvällar under sommaren. Tillfälliga teatersällskap och jonglörer underhöll och spåkvinnor siade om framtiden. I trädgården fanns även ett vaxmuseum. Kägel- och skjutbanorna inbringade en god slant till föreningskassan. Tombolaloterierna lockade med fina vinster, bl a serviser av porslin, 2 lass sågad och huggen ved och matvaror för 15 kr. För att förhöja stämningen förekom även "bengaliska eldar".

Serveringen kunde erbjuda hälsoöl, alkoholfritt vin, Helsans dricka och Örnens läskedrycker, bröd från Kooperativa Bageriet och Anderssons konditorivaror. Ingen varm mat serverades utan enbart kallskuret och smörgåsar. Fröken Hanna Bergström ansvarade som avlönad föreståndarinna för serveringsrörelsen från och med våren 1905. Vid större festligheter fanns "hjelpgummor" till hands för en ringa ersättning. I det patriarkala samhällsläget, som rådde vid sekelskiftet 1900, var Hanna dock inte betrodd att ansvara för trädgårds-serveringens ekonomi. Denna sköttes av föreningskassören Gösta Carlstedt som tillsammans med ytterligare två män utgjorde "förvaltningsnämnd" och skulle "öfva styrelsens myndighet öfver föreståndarinnan"!

Höstfester

Vid de årliga höstfesterna under flera dagar i september firades även fingerade bondbröllop. Av bevarade foton framgår att Godtemplarträdgård-

ens besökare ofta var klädda i folkdräkter eller snarare en dräktinspirerad klädsel, som en typ av festklädsel. Oftast bars dräkterna med en tydlig påverkan av sekelskiftets rådande mode och ingen känsla visades för dräkternas traditionella karaktärer. Det kan dock konstateras att ett folklöreinspirerat mode var mycket populärt under 1900-talets första år!

Lena Eriksson

För Dig som vill veta mer om traditionella folkdräkter rekommenderas boken om Gästriklands folkdräkter, där landskapets olika dräkter presenteras i ett historiskt perspektiv och även visar hur dräkterna bärs idag. Många vackra bilder utlovas!

Boken lanseras i slutet av maj 2006 och kan beställas via Gästriklands kulturhistoriska förening, Göran Severin, tel: 026-187158
e-post: goran.severin@telia.com

Höstfest och karnevalsstämning i Godtemplarträdgården i Gävle år 1907.

Nu inventeras Ovanåkers föreningsliv

Sedan 1983 har arkivet systematiskt gått igenom länets kommuner och dokumenterat levande och upphörda föreningar, spårat arkivmaterial och spritt information. Fem av länets kommuner har inventerats, nu har turen kommit till Ovanåker. (Läs även om föreningsinventeringen i Gävle här intill!)

Förutom att arkivet på detta vis bevarat mycket av länets arkivmaterial och värvat många medlemmar har inventeringarna bidragit till att bygga upp den stora databasen över länets föreningar nu och då, som idag omfattar ca 16 000 poster.

Ovanåkersinventeringen, som startar i dagarna, genomförs av Agnetha Nellfors. Hon kommer under perioden fram till oktober i år att finnas till hands för föreningslivet i kommunen. Syftet är att dokumentera förekomsten av föreningar och deras arkivmaterial, informera om vikten av att bevara sin historia samt erbjuda arkivförvaring.

Främst är det levande föreningar startade före 1970 (omkring 60 stycken) som kommer att kontaktas och, förhoppningsvis, besökas. Även yngre organisationer kom-

mer att få informationsmaterial och är givetvis välkomna att själva kontakta arkivet. Arkivmaterial från upphörda organisationer kommer också att spåras och inventeras.

Lisa Engström

Agnetha kontaktas på tfn 026-108870 eller e-post agnetha.nellfors@arkivgavleborg.se

Agnetha Nellfors kommer från maj till oktober dela sin tid mellan Gävle och Ovanåker.

Informationskampanj riktad till Gävles föreningar

Från och med april och fram till årsskiftet kommer Arkiv Gävleborg, med bidrag från Kulturrådets satsning Access, att arbeta med ett projekt riktad till föreningslivet i Gävle kommun. Målet med projektet är att få en bättre bild av hur arkivsituationen ser ut för Gävles föreningar. Förhoppningsvis beviljas finansiering även till etapp två, för hela 2007, som kommer att omfatta kommunerna Bollnäs och Ljusdal.

Informationen riktad till föreningarna syftar till att uppmärksamma dem på att deras verksamhet är värdefull och intressant ur ett historiskt perspektiv, och att det främst är genom att bevara och vårda sina arkiv som föreningarnas historia kan leva vidare. Samtidigt vill vi såklart också informera om Arkiv Gävleborg och vilka fördelar som finns med att vara medlem hos oss.

Det känns väldigt stimulerande och intressant att

arbeta med föreningsarkiv. Föreningsaktiviteten speglar människors intressen och visioner och ger uttryck för vilka behov och vilket engagemang som finns i samhället: varje föreningsarkiv uttrycker något specifikt om just sin tid. Många av föreningarna har varit verksamma länge och engagerat flera generationer av gävlebor. Självklart ska de vara stolta över detta engagemang och se till att mödan och glädjen i föreningsarbetet hedras genom att placeras på den historiska kartan!

Under året kommer jag att kontakta de föreningar i Gävle som bildats före år 1970. Jag kommer bland annat att göra inventeringar hos föreningarna och bjuda in dem på studiebesök hos oss. Sammanlagt rör det sig om närmare 100 föreningar av vilka jag hoppas att så många som möjligt nappar på att få hjälp med sin arkivering. Nära hälften av de aktuella föreningarna är idrottsföreningar, men i övrigt finns stor variation hos de föreningar jag

kommer att kontakta. Det är exempelvis pensionärsföreningar, handikappföreningar, kulturella föreningar och religiösa församlingar.

En extra satsning kommer att göras när det gäller etniska föreningar med förhoppning om att de arkiv som bevaras ska få så stor bredd och representativitet som möjligt. Utöver detta kommer jag även att via e-post skicka information till en mängd nyare föreningar där jag välkomnar dem att höra av sig om de behöver hjälp med sin arkivering.

Urvalet görs från Gävle kommuns föreningsregister som omfattar omkring 500 föreningar. Där samlas alla registrerade föreningar inom kommunen. Hur många oregistrerade föreningar som finns är oklart, det är möjligt att det finns minst lika många oregistrerade som det finns registrerade. Givetvis är alla föreningar välkomna att höra av sig!

Sofia Hedén

Sofia kontaktas på tfn 026-108870, 070-6082282 eller e-post sofia.heden@arkivgavleborg.se

Sofia Hedén jobbar med Gävleinventeringen fram till årsskiftet

Sol och vackra toner på Arkivets årsmöte i Hassela

IOGT-logen 253 Hassela skölds gamla ordenshus stod värd för arkivets årsmöte 22 april 2006. Huset, som idag heter Hasselagården, är nu inne på sitt 120:e år som samlingslokal. Vid invigningen 1886 dök spelmannen Hultkläppen upp, inte helt oväntat eftersom denne drogs till platser där folk samlades, som logdanser och andra festligheter.

Detta fick vi veta av Åke Norberg, kommunarkivarie i Hudiksvall och sedan barnsben djupt intresserad av Hultkläppens liv och musik. Åke hade med sig spelmannen Thomas von Wachenfelt och tillsammans målade de upp en bild av Per Alsén (1834 – 1898), "Hultens kläpp" i ord och toner. Bland annat fick vi höra polskan Hultkläppen spelade när han ville ha brännvin och den sorgliga melodi som han spelade vid hustruns gravsten.

På detta vis fick arkivets årstämma en mycket stämningsfull inramning. Ca 40 personer, varav 25 ombud, hade samlats i Hasselagården denna soliga aprillördag. Mötet, som leddes av Gudrun

Samlingslokal då och nu. Logen Hassela sköld samlade utanför sitt ordenshus och ordförande Mats Åstrand och styrelsens Anna Jonsson som lämnar Hasselagården efter arkivets årsmöte 2006.

Eklom, Hälsinglands idrottsförbund, beslutade om omval av arkivets ordförande Mats Åstrand, Socialdemokraterna Gävleborg. Till ny suppleant i styrelsen valdes Anders Holmgren, Mellansvenska handelskammaren/Näringslivet.

Lisa Engström

Forsa baptistförsamlings mödraförening 1903. Bilden tagen i Elimkapellet i Funsta.

Baptismen i länet inventeras

Fotografisten J Norberg hade anlitats till bönemötet i Elimkapellet den 30 juni 1903 och medlemmarna i Forsa baptistförenings mödraförening hade uppmanats att sluta upp *mangrant*. Drygt trettio kvinnor finns med på bilden men det *mangranna* får de tre närvarande männen svara för. Det vilar något av högtid över den lilla gruppen. Damerna är finklädda, håret strikt bakåtkammat och uppsatt – som sig bör. På det lilla bordet som försetts med en vacker spetsduk vilar en uppslagen bibel. Fotografiet kostade 1,50 kr och betalades den 10 november samma år.

Forsa baptistförsamling bildades i slutet av november 1856. Det var just i Hälsingland som baptismen först slog rot i vårt län. Hela nio olika församlingar bildades i landskapet innan den första Gästrikförsamlingen konstituerades, Gävle baptistförsam-

ling, den 11 april 1858. Rent historiskt är detta inte något att förundras över då just Hälsingland har rika traditioner på den frikyrkliga väckelsens område.

Under perioden 1851 – 1854 dömde endast Forssa häradsrätt inte mindre än 143 personer för "*sabbatsbrott och gäckeri med sakramenten*" d v s för att de firat nattvard inom sin egen krets. Effekten blev inte som myndigheterna hoppades, att motverka rörelsen, utan endast att vidga klyftan mellan kyrkan och väckelsefolket. Det 1726 inrättade konventikelplakatet som reglerade vem som kunde leda bönemöten var fortfarande styrande och kom så att vara fram t o m 1858.

De legendariska förkunnarna C M Möllersvärd och Anders Wiberg men även den finländske prästen

F G Hedberg hade tidigt lagt grunden för ett baptistiskt – separatistiskt tänkande. Baptismen kom tillsammans med Missionsförbundet och Frälsningsarmén att bli en av de dominerande frikyrkorna i länet, vilket även märks i Arkiv Gävleborg samlingar.

Här finns inte mindre än 248 olika arkiv med hemvist inom den baptistiska rörelsen. Varje församling bildade ett antal sk underföreningar såsom byggnads-, ungdoms-, jungfru-, ynglinga- m fl föreningar. Antalet deponerade församlingsarkiv uppgår till 36.

I dag har vi vetskap om att ytterligare 35 församlingar exkl underföreningar har varit/är verksamma och det är här vårt arbete kommer in genom den

under året planerade inventeringen av de baptistiska arkiven i länet.

Mycket arkivmaterial har dessvärre gått förlorat och desto viktigare är det att vad som finns kvar finner en säker förvaring för framtiden. Ett privathem eller ett kapell är oftast inte denna trygga plats och därför önskar vi informera om vad Arkiv Gävleborg kan erbjuda.

Samtliga aktiva församlingar, som inte redan är medlemmar hos oss, kommer att kontaktas. Beträffande de upphörda församlingarnas arkiv är vi mycket tacksamma för tips om var dessa kan tänkas finnas. Gemensamt kan vi ge baptismen den plats i historien som den förtjänar!

Barbro Eriksson

Ny form och nya inslag på www.arkivgavleborg.se

Arkivets hemsida har under årets första månader fått en ansiktslyftning. Förhoppningsvis ska det nu bli lättare att navigera och hitta det man söker. Liksom tidigare kan man hitta information om hur man kontaktar oss, om verksamheten, medlemskap och aktuella projekt, men några nyheter finns också med.

Föreningar och företag kan nu ladda ner bevaranderåd som på ett konkret sätt informerar om vad som är viktigt att tänka på när man vill bevara sin historia för eftervärlden. Bra att ha när man funderar över vad som ska sparas och hur det ska sparas. För den som inte har tillgång till dator går det givetvis att beställa dokumenten från arkivet.

Informationen om studiebesök har också blivit fylligare och lättare att hitta. Ett utbud av skolvisningar har lagts ut, samt förslag på teman för "vanliga" studiebesök.

Den arkivbildardatabas som sedan tre år finns på hemsidan används glädjande nog mer och mer. Sökningar kan göras utifrån ort, typ av organisation och valfria sökord. Databasen visar vilka arkiv vi förvarar, samt lite basfakta om t ex materialets mängd och tidsomfång.

Nytt på hemsidan hittar man bl a under rubrikerna *Råd och tips* och *Studiebesök*.

"Dokument i fokus", som visar glimtar ur arkiven, växer sakta men säkert. Tanken bakom sidan är att visa olika typer av organisationer och olika typ av arkivmaterial, att väcka nyfikenheten och tipsa om bra forskningsmaterial. Välkommen in på hemsidan!

Lisa Engström

Nya medlemmar

PRO Mo-Bergvik
Valbo centerkvinnor
De erfarnas klubb, Gävle
Mellansvenska handelskammaren
IOGT-NTO 21 Gävle
Dellenbygdsens hushållningsgille
Västra Hälsinglands forskarförening

Grattis!

150 år
Forsa baptistförsamling

125 år
Ockelbo missionsförsamling
Nedre Dalälvens försäkringsbolag
Norråla missionsförsamling

110 år
Söderhamns idrottsförening
Strömsbruks skyttegille
Söderhamns socialdemokratiska
arbetarkommun
IOGT-NTO 2274 Dalens Ros
Söderhamns frälsningsarmé
Bollnäs frälsningsarmé

100-årsjubilerande Gävle godtemplares idrottsklubb skildrad av Charlie Bood i tidningen Match 1961. Grattis GGIK!

Arkiv Gävleborg bevarar och tillgängliggör arkivhandlingar från föreningar, företag och privatpersoner i Gävleborgs län. Arkivet arbetar också med att dokumentera och stimulera till forskning om länets historia. Forskarsal och arkiv har öppet vardagar 8.30 - 16.00.

arkivXet är en kanal mellan Arkiv Gävleborg och dess medlemmar - en kanal som förstås kan och ska utnyttjas i båda riktningarna...

Redaktion: Lisa Engström, Barbro Eriksson, Agnetha Nellfors och Barbro Sollbe

arkiv gävleborg

Södra Fältskärsgatan 10, 802 80 Gävle, tel 026 - 10 88 70, fax 026 - 10 65 61
e-post: arkivet@arkivgavleborg.se
Hemsida: www.arkivgavleborg.se